

***Migrația din
România.***

***Soluții pentru
Republica
Moldova.***

**Iunie
2005**

RAPORT DE ANALIZĂ ȘI PROGNOZĂ

Editat de

Societatea Academică din România (SAR)

Iulie 2005

NOTĂ

Punctele de vedere exprimate în această serie de rapoarte (PWR) aparțin autorilor și analiștilor SAR. Ele nu reflectă neapărat opiniile tuturor membrilor, sponsorilor sau partenerilor noștri instituționali. Le suntem tuturor recunoscători pentru că, în limitele misiunii noastre strategice – susținerea democrației, bune guvernări, a integrării europene și relațiilor transatlantice, promovarea analizei politice de calitate și dezbaterii libere – ne protejează autonomia editorială.

Societatea Academică din România (SAR)
Petőfi Sándor 15
București, sector 1, Romania
++4021-2221868
office@sar.org.ro

Cuprins

- 5. **MIGRAȚIE ȘI DEZVOLTARE.** O provocare sau o soluție în procesul de integrare europeană.
  - 15. **UN CIPRU POST-SOVIETIC?** Scenarii de evoluție către Europa în Republica Moldova.
-

Alte rapoarte asupra politicii, actului guvernării, evaluări sectoriale, precum și revista de științe politice PolSci, toate publicate de SAR, se găsesc la www.sar.org.ro

MIGRAȚIA ÎN ROMÂNIA

O provocare sau o soluție în procesul de integrare europeană?

Tranziția post-comunistă a României la economia de piață a dus la un proces de dezindustrializare care s-a concretizat pentru mulți cetățeni români prin reducerea salariilor reale scăderea nivelului de trai și creșterea ratei șomajului. Această situație alături de eliminarea în 2002 a vizelor de intrare în țările UE, a contribuit la o răspândire a practicii muncii temporare în străinătate a cetățenilor români, ca o strategie adaptativă.

Migrația forței de muncă în străinătate este unul dintre cele mai importante fenomene pentru transformările sociale ale României și pentru viețile cetățenilor săi. Studiul efectuat în mai 2005 de Barometrul Opiniei Publice (Fundația pentru o Societate Deschisă) pe un eșantion național reprezentativ, arată ca 10% din gospodarii au cel puțin un membru care lucrează temporar în străinătate. Munca în străinătate este în cele mai multe cazuri o strategie temporară. Majoritatea muncitorilor migranți români se întorc în țară. Conform aceluiași studiu, numai 3% din cei intervievați au raportat intenția unei migrații permanente, 12% optând pentru migrația temporară.

Legislația anacronică națională privind migrația (Country Report, 2003-2004) și incapacitatea canalelor oficiale și a ofertanților de servicii de a satisface cererea mare de job-uri în străinătate a condus la creșterea ratei migrației ilegale și a expus persoanele la riscul exploatarei economice și alte violări ale drepturilor omului. Din datele furnizate de Organizația Internațională a Forței de Muncă, aproximativ 47% a românilor care au lucrat în străinătate nu au avut forme legale de angajare (2005). Studiile efectuate asupra muncitorilor migranți arată ca adesea sunt prost plătiți, lipsiți de condiții minime de protecție a muncii și rămân (parțial sau total) în afara schemelor de protecție socială. În acest context este clară importanța adoptării Acquis-ului Comunitar în domeniile liberei circulații a persoanelor și garantarea drepturilor muncitorilor. Complexitatea și riscurile previzionate ale mobilității forței de muncă au determinat Uniunea Europeană să propună pentru România o perioadă de tranziție după aderare, pentru a preveni dezechilibrarea piețelor de muncă și tensiunea opiniei publice care ar afecta proiectul de extindere. Trebuie menționat însă că răspândirea migrației ilegale se datorează și neajunsurilor legislațiilor țărilor de destinație și a slabei implementări a convențiilor și acordurilor bilaterale la care România este parte.

Migranții români, deși neglijanți de autorități, devin tot mai mult agenți potențiali ai dezvoltării. Transferurile lor private au crescut în mod semnificativ

de la 958 milioane Euro în 2000, la 1153 milioane Euro în 2001, la 1662 milioane Euro în 2002 și aproape 2 miliarde Euro în prezent (Tabelul 1). Aceste transferuri tind să depășească volumul investițiilor străine (conform Băncii Naționale). Mai bine gestionată, migrația forței de muncă ar stimula dezvoltarea socială la nivel personal, familial și comunitar ducând la reducerea ratei șomajului și a sărăciei.

Tabelul 1. Evoluția anuală a transferurilor monetare (remitențe) de la migrații:

An	Volumul transferurilor private la nivel național (pe canale bancare)
2000	958 milioane Euro
2001	1153 milioane Euro
2002	1662 milioane Euro
2003	-
2004	2 miliarde Euro

Sursa: Banca Națională

Legătura între migrație și dezvoltare a fost un subiect constant al dezbaterilor cercetătorilor migrației în ultimele decade. Dacă unii autori și organizații afirmă impactul pozitiv pe care îl are migrația forței de muncă prin dezvoltarea regiunilor de origine, alți cercetători sunt însă mai sceptici. Una dintre principalele ipoteze teoriei modernizării este faptul că fluxurile transnaționale reprezintă principalul motor al dezvoltării. În această perspectivă, migrații sunt percepuți ca agenți ai schimbării care contribuie la dezvoltarea socio-economică prin transferul resurselor financiare și umane către comunitățile de origine. Muncitorii migrații acumulează noi cunoștințe în țările în care sunt trimiși, au acces la tehnologii noi și le transferă înapoi acasă în timpul întoarcerilor periodice. Rețelele sociale transnaționale dezvoltate de migrații care leagă țările de destinație cu cea de origine facilitează afacerile internaționale în beneficiul regiunilor de unde se migrează.

Totuși, unii cercetători în problemele migrației sunt mult mai rezervați și se supun dezbaterii existența unei legături directe între migrație și dezvoltare. În viziunea lor această relație este mult mai complexă și, dacă nu este gestionată mai bine, poate chiar produce efecte neașteptate. Se constată în mod frecvent o distribuție inegală a câștigurilor și a pierderilor între regiunile emitente și cele receptoare. De exemplu, potrivit unor autori, câștigătorii acestor transferuri de capital uman sunt țările de destinație și nu regiunile de origine.

Fluxurile de migrație generează traiectorii neuniforme de dezvoltare regională în țările de origine. De fapt, fluctuațiile de capital mediate de migrații sunt foarte selective și susțin cu precădere rețelele sociale ale acestora. Decalajele social-economice pot crește ori de câte ori grupuri de migrații se concentrează în cadrul comunităților de unde au plecat. Caracterul selectiv al rețelelor sociale de migrații nu favorizează activități colaborative care ar transcede aceste rețele. Banii expediați în țară contribuie la bunăstarea gospodăriilor individuale în comunitățile de origine, dar transformă mai rar structura lor economică pentru că "banii transmiși în țară nu se concentrează, ci se împrăștie către zeci și sute de gospodării, fiecare luând decizii

independente" (Keeley and Tran, 1989). Autorii arată de asemenea că impactul migrației în cadrul teritoriului național este neuniform. Studii asupra migranților care s-au întors indică adesea faptul că, deși migranții au nivel mai ridicat de capital (provenit din munca în străinătate), spre deosebire de alți membri ai comunității de plecare, ei au tendința să utilizeze acest capital pentru returnarea creditelor și pentru consum.

Strategiile investiționale sunt limitate. Banii trimiși protejează familiile migranților de căderea sub pragul sărăciei și contribuie modest la dezvoltarea locală prin îmbunătățirea stării locuințelor dar nu prin investiții în proiecte de infrastructură locală. Creșterea consumului contribuie totuși într-o anumită măsură la creșterea economică. De fapt, comunitățile de origine din România sunt deseori supuse riscului dependenței economice transnaționale de intrările de capital facilitate de migrație. Aceasta poate duce la serioase șocuri socio-economice ori de câte ori apar în țările de origine restricții ale imigrării sau crize economice. Această dependență depinde de raportul între volumul remitențelor destinate consumului casnic și supraviețuirii, și volumul remitențelor investite în afaceri sau alte activități de auto susținere.

Partea destinată investițiilor în activități de producție este foarte mică și din cauza insuficienței dezvoltării a infrastructurii de piață, mai ales în zonele rurale din care provin majoritatea migranților. Piața de capital este incompletă sau lipsește în zonele de proveniență a migranților. Acest fapt forțează gospodăriile migranților să fie atât agenți ai migrării cât și agenți ai investițiilor.

O altă problemă structurală este cea a canalelor de transfer a sumelor câștigate de migranți în străinătate. În mod obișnuit, multe transferuri financiare ale migranților români se fac prin canale informale (rude sau prieteni). Facilitățile de transfer oficiale sunt foarte costisitoare și nu sunt corelate cu programe investiționale sau de dezvoltare. Este necesară reducerea costurilor de transfer. Pe termen lung, aceasta ar asigura transferuri sigure pentru muncitorii migranți și ar contribui mai direct la creșterea economiei naționale, pastrând fondurile în sistemul bancar și stimulând consumul și creditul bancar.

Grecia și Portugalia, țări care în trecut au exportat forță de muncă, au luat măsuri active în această privință. Băncile naționale și-au deschis sucursale în țările de destinație unde lucrau majoritatea conaționalilor lor. Serviciile includeau costuri garantate de guverne, cu rată de dobândă atractivă și facilități pentru stimularea investițiilor în țările de origine (IOM, 2004).

Slaba calificare și instruire a muncitorilor migranți români constituie o altă problemă legată în mod direct de dezvoltarea socio-economică. Marea parte a acestei forțe de muncă este slab calificată. Deși migranții câștigă mult comparativ cu co-naționalii lor, ei primesc cele mai mici salarii în țările de destinație unde prestează job-uri de obicei refuzate de către autohtoni. Acest fapt contribuie și la o stigmatizare lor. Pe termen lung, nivelul redus al calificării ar putea plasa migranții români într-o clasă socio-economică inferioară cel puțin în țările de destinație.

Se pot da exemple de bune practici din experiența altor țări exportatoare de forță de muncă cum ar fi Filipine and India. În aceste țări, sistemele naționale de învățământ au dus o politică de formarea a personalului medical și IT peste necesitățile naționale pentru a răspunde cererii de forță de muncă din SUA.

Revenind la relația dintre remitențe și dezvoltare, se poate spune că, deși aceste resurse monetare contribuie semnificativ la reducerea sărăciei, ele nu pot contribui prin ele însele la dezvoltarea infrastructurii locale comune sau alte proiecte de dezvoltare de care au într-adevar nevoie localitățile de origine. Fondurile trimise de migranți nu pot înlocui alte strategii de dezvoltare care ar trebui să fie coordonate de instituțiile centrale sau locale de dezvoltare. De fapt, o bună strategie ar putea fi o coordonare a instituțiilor de dezvoltare regională care implementează fonduri ale UE la nivelul NUTS II cu structuri regionale similare care ar putea gestiona mai bine migrația și ar încuraja investirea remitențelor monetare. În prezent, structurile de stat care gestionează migrația sunt puternic centralizate (la nivelul Ministerului Muncii și Protecției Sociale) și lipsesc structurile regionale sau locale corespondente.

În încheiere, atât analiștii politici cât și cercetătorii problemelor migrației atrag atenția asupra 'remitențelor sociale' mobilizate de muncitorii români migranți. Remitențelor sociale se definesc ca fiind 'ideile, practicile și capitalul social care se transferă între țările sau comunitățile de destinație și cele de origine'. Acestea pot afecta normele familiale, rolurile sexelor, identitatea claselor și raselor, participarea politică, economică și religioasă. Remitențele sociale asigură o contrapondere deloc neglijabilă nivelului macro monetar și a fluxurilor culturale, și sunt esențiale pentru înțelegerea modului în care migrația schimbă viețile celor care rămân acasă'. (Levitt, 2001).

Următorul studiu de caz, bazat pe o cercetare preliminară, ilustrează atât schimbările economice și cât și cele sociale produse de către procesul de migrație în comunitățile rurale din estul României (Județul Neamț).

Consecințele socio-economice ale migrației internaționale a forței de muncă în satele catolice și ortodoxe din estul României (Județul Neamț). Studiu de caz¹ pe două comunități de origine.

Ambele sate în care s-a desfășurat cercetarea de teren - Piatra Șoimului și Tămășeni – sunt situate în Județul Neamț (estul României) la aproximativ 100 km distanță una de alta. Satele sunt apropiate de orașele Piatra Neamț și Roman unde obișnuiau să lucreze mulți dintre locuitorii lor ca navetiști. Marile companii proprietate de stat situate în apropierea localităților Roman, Săvinești și Roznov au fost principala sursă de locuri de muncă și venit în timpul comunismului. În acele vremuri familiile din cele două sate obișnuiau să combine naveta cu munca la câmp și în fermele lor.

Principala diferență între membrii celor două comunități rurale a fost și continuă să fie religia. Populația din Tămășeni este catolică (99,66 %), în timp ce în Piatra Șoimului este sat ortodoxă (99,27%). Vom arăta cum această

¹ Acest material prezintă rezultatele preliminare ale unui proiect de cercetare al SAR aflat în derulare proiect care are ca și temă migrația forței de muncă în județul Neamț. Cercetarea preliminară prezentată a fost finanțată de Open Society Institute – Budapesta prin Programul HESP 'Teaching Anthropology. Means and Meanings' precum și prin Programul MATRA/KAP al Ambasadei Olandei la București. Următorii studenți de la Școala Națională de Studii Politice și Administrative au participat și contribuit la această cercetare: Paul Cengher, Adina Elena Faraon, Nicoleta Ivan și Ana Maria Iuliana Oțeanu.

diferență 'culturală' a produs particularități importante în etapele migrării locuitorilor lor și în efectele locale ale acestui fenomen.

Procesul de dezindustrializare, care a făcut parte din principalele transformări post-comuniste, a adus un nivel ridicat al șomajului în cele două sate. Mulți dintre săteni au fost disponibilizați prin ordonanțe guvernamentale prin care au primit câteva salarii compensatorii în scimbul locurilor de muncă. Acest proces s-a desfășurat în special între 1994 și 2000. Una dintre principalele răspunsuri la reducerea pieței de muncă și scăderea nivelului de trai a fost strategia migrării forței de muncă în străinătate. În 2000, numai 6,8% din populația activă a satului Piatra Șoimului și 4% din cea a satului Tămășeni erau salariați (Prefectura Județului Neamț). Pe de altă parte, 30% din populația adultă din satul catholic și mai mult de 23% din cel ortodox au fost înregistrați ca fiind temporar plecați din țară.

Cele două comunități diferă de asemenea și prin preferința manifestată în privința țării de destinație: în timp ce locuitorii din Tămășeni – sat catholic - preferă Italia și Irlanda, comunitatea ortodoxă din Piatra Șoimului, plasează Italia și Spania în topul preferințelor. Italia este pentru ambele sate principala destinație, deși locațiile exacte diferă. Locuitorii din satul catholic par să se integreze mai ușor în marile orașe ca Roma și Torino; cei ai satului ortodox migrează în localități mai mici, ca de exemplu Quissie.

Cercetarea exploratorie a relevat o mare diversitate de modele de migrare și strategii adoptate de locuitorii din cele două comunități. Modelele și strategiile variază cel puțin în funcție de țara de destinație, statutul muncitorilor migranți – legal/illegal, costurile de transport, diferențele de sex și generație. În general, asistăm la o migrare temporară, în majoritatea cazurilor migranții revenind apoi în țară. Migrarea forței de muncă este percepută și practică ca o 'afacere temporară' care necesită o perioadă mai lungă de muncă în străinătate (mai mulți ani). Cu unele diferențieri pe care le vom prezenta mai târziu, putem afirma ca membrii ambelor comunități rurale văd țările de destinație ca locuri unde se fac bani și nu ca locuri unde și-ar petrece tot restul vieții. Rolul cheie în proiectele lor de reîntoarcere acasă îl reprezintă 'motivația emoțională', în ciuda diferențelor dintre nivelul câștigurilor obținute în străinătate și în țara lor de origine. Așa cum ne-a spus un migrant din Tămășeni 'Nu contează cât de bun ești ca muncitor, mereu vei fi un 'stranier' / ('străin' în italiană)'. Această motivație non-economică a reîntoarcerii migranților este remarcată și de alți autori care consideră 'legăturile familiale' stimulentele principale al revenirii acasă.

Se remarcă ca tendință generală o schimbare a strategiei migranților din cele două sate, privind tranziția de la statutul ilegal la cel legal. După 2001, mulți dintre migranții având ca destinații țări din UE, au plecat ca 'turiști', au început să lucreze fără contracte, o parte din ei au depășit perioada de valabilitate a vizei turistice (3 luni), apoi după eforturi deosebite, au devenit angajați cu contract și pe această bază au obținut statutul legal de ședere în țara de destinație.

Altă tendință observată, mai ales în cazul muncitorilor din Tămășeni, este schimbarea țărilor de destinație. Mulți din cei care lucrează în Italia sau Spania lucrează acum în Irlanda unde salariile sunt semnificativ mai mari. În comparație cu alte țări de destinație, legislația irlandeză cu privire la imigranți

este mult mai puțin restrictivă. Remarcabila dezvoltare economică a Irlandei din ultimii ani este asociată cu reglementări flexibile privind muncitorii migranți.

Strategiile de migrare sunt de asemenea particularizate în funcție de gen. Din interviurile pe care le-am luat a reieșit ca bărbații au fost primii care au migrat, iar femeile au început să migreze acum 5-6 ani. Există o diviziune între muncile pe care le pot presta femeile și bărbații în străinătate. Bărbații sunt în general mai bine plătiți, și lucrează mai ales în construcții. Femeile lucrează în spitale, restaurante dar cele mai multe sunt menajere. O parte dintre femei lucrează în cluburi ca dansatoare sau 'dame de companie'.

Rolul bisericii și rețelelor familiale în sprijinirea migrației forței de muncă și adaptării în străinătate

Rețelele de migrație au un rol vital în facilitarea migrației, găsirea locurilor de muncă în străinătate și în oferirea protecției împotriva riscurilor asociate migrației forței de muncă. Gradul de organizare a rețelelor de migrare reprezintă o diferență cheie dintre cele două sate. Imediat după revoluție, locuitorii satului catolic Tămășeni și-au bazat strategia de migrare în special pe sprijinul rețelelor de biserici. Biserica catolică a oferit ajutor esențial migranților în găsirea job-urilor și a găzduirea lor în străinătate. Politica bisericii romano-catolice a fost să trimită 'preoți delegați' în țările și regiunile care reprezentau destinații preferate de migrare a forței de muncă. Astfel au fost trimiși preoți în Israel, în principalele orașe ale Italiei și în Irlanda. Sprijinul acordat de biserica catolică muncitorilor migranți din comunitatea catolică explică faptul că locuitorii din Tămășeni au găsit locuri de muncă mai bune și mai bine plătite decât cei din satul ortodox și că tămășenii au început să migreze mult mai devreme decât cei din Piatra Șoimului.²

În contrast cu istoria migrației locuitorilor din Tămășeni, biserica ortodoxă din Piatra Șoimului a fost mult mai puțin activă în demersurile de sprijinire ale strategiei de migrarea a locuitorilor satului. Acești migranți s-au asociat la început în special rețelelor de familie.

Transformările economice și sociale ale celor două comunități de origine

Migrația forței de muncă în străinătate a determinat transformări profunde în viața socio-economică a locuitorilor celor două sate. Explorarea acestor transformări s-a concentrat la nivelul familiilor și a gospodăriilor țărănești. Gospodăria a reprezentat unitatea de analiză și este considerată actorul principal în procesul migrației.

Munca în străinătate poate fi mai bine înțeleasă prin puterea în relație cu alte strategii socio-economice derulate de membrii unei gospodării. Alături de particularitățile menționate anterior, legate de sexul migranților, se evidențiază și cele legate de vârstă. Atât în Tămășeni cât și în Piatra Șoimului generația vârstnică are un rol cheie în gestionarea banilor trimiși de generațiile

² Afirmatia că locuitorii satului catholic primesc job-uri mai bine plătite și situate în locuri mai bune în străinătate decât migranții satului ortodox este susținută pe baza interviurilor luate atât autorităților cât și migranților.

tinere sau de vârstă medie și investirea lor. Totuși, în timp ce în Piatra Șoimului generația vârstnică încă mai are grijă de pământ și mai practică activități agricole, în Tămășeni această preocupare este foarte puțin prezentă. De fapt, agricultura a încetat să mai fie o sursă importantă de venit pentru locuitorii ambelor comunități rurale. Cererea locală de produse agricole (cereale și animale) și prețurile de vânzare au scăzut foarte mult.

În schimb, munca în străinătate reprezintă în prezent sursa principală de venit pentru locuitorii ambelor sate. Acest studiu a relevat faptul că migranții din satul catolic trimit mai mulți bani acasă decât cei din satul ortodox, fapt explicabil prin mai buna lor plasare în străinătate (localități mai mari și cu job-uri mai bine plătite). Salariile în străinătate ale migranților variază între 700 și 1400 Euro în Spania sau Italia, dar aproape se dublează în Irlanda (2400 Euro/lună sau 100 Euro/zi). Așadar, în timp ce migranții din Spania sau Italia trimit lunar acasă între 500 și 800 Euro, cei din Irlanda trimit în medie 1400 Euro pe lună. Pentru a avea o viziune clară asupra impactului economic al fondurilor trimise de migranți în satele de origine este important să menționăm că în România salariul minim pe economie este de 90 Euro/lună și salariul mediu de aproximativ 200 Euro/lună.

Prima prioritate a locuitorilor din Tămășeni și Piatra Șoimului care câștigă bani în străinătate este să-și construiască o casă nouă. Este important de menționat că spre deosebire de aserțiunile teoreticienilor în domeniul fenomenului migrației, în acest caz familiile migranților își concentrează practicile economice pe investiții și mai puțin pe consum.

În mod obișnuit generația vârstnică se ocupă de cumpărarea materialelor de construcție și de construirea casei chiar în perioada în care cei tineri încă lucrează în străinătate. Locuitorii satului Tămășeni construiesc în general case mai mari decât cei din Piatra Șoimului. În 2000, când încă erau în vigoare restricțiile de viză și rata migrației în străinătate nu era așa de ridicată, numărul mediu de case construite per familie era de 1.37 în Tămășeni și 1.15 în Piatra Șoimului. Evoluția construcțiilor de case înregistrată în Tămășeni din 2000 până în prezent este relevantă pentru impactul strategiei migrației forței de muncă (Tab. 2). Conform celor relatate de locuitorii satului Tămășeni, de obicei construirea unei 'case bune' necesită o investiție totală de aproximativ 60.000 Euro.

Tabelul 2. Evoluția procesului de construire a caselor în Tămășeni

an	Total autorizații	Numar total de avize de construcție
2000	26	18
2001	27	19
2002	33	19
2003	53	40
2004	78	57
Fișiere procesate (în 2005)		214 ³

Sursa: Consiliul Local, 2005

³ Numărul reprezintă casele în construcție pentru care încă nu s-a garantat autorizarea.

Menționăm însă că, deși construirea unei noi case este principala prioritate, practicile investiționale sau intențiile de investire sunt diversificate. Locuitorii din Tămășeni par să fie mai dispuși la diversificarea planurilor investiționale și de cele mai multe ori le și pun în practică. O strategie obișnuită mai ales în cazul familiilor care au unul sau mai mulți membri plecați în Irlanda este să achiziționeze apartamente în orașele din jur și de asemenea să cumpere terenuri. Strategia lor se bazează pe previziunea creșterii prețului construcțiilor și terenurilor după apropiata integrare Europeană a României. În cercetările noastre am identificat foști migranți care au început o afacere de transport la întoarcerea din Italia. O mică parte din migranții reînțorși acasă și-au investit banii câștigați în materiale de construcție sau în întreprinderi de construcție. În Tămășeni, un fost migrant intenționează să deschidă un service auto la standarde Europene.

Referitor la limitele constatate în activitățile antreprenorilor ar trebui spus faptul că mulți locuitori ai acestor sate au declarat ca ei nu se pot implica în afaceri pentru că nu au timp în acest moment (lucrând încă în străinătate) și pentru că afacerile în România sunt prea riscante datorită nivelului ridicat al corupției instituționale. Singura formă de investiție a banilor câștigați prin munca în străinătate, la nivelul comunității locale, am constatat-o în bisericile locale. Migranții au declarat că autoritățile poartă întreaga responsabilitate pentru a susținerea utilităților și instituțiilor publice.

Impactul migrației forței de muncă asupra familiei

Structura și normele familiei au fost puternic afectate după 1989 și, judecând atât după date statistice cât și după interviuri, există motive să afirmăm că migrația a jucat un rol important în aceste schimbări. Indicatorii din tabelul de mai jos evidențiază schimbarea și criza din ce în ce mai mare la nivelul familiei. În ambele sate au scăzut rata natalității și cea a căsătoriilor concomitent cu creșterea ratei divorțurilor. Se observă însă și diferențe între cele două sate. În întreaga perioadă de referință, rata natalității în Tămășeni a ramas categoric mai mare decât în Piatra Șoimului. Rata căsătoriilor a scăzut într-un ritm mai lent în Tămășeni decât în cazul celuilalt sat. În ceea ce privește rata mortalității, diferența este și mai evidentă. În timp ce aceasta este în creștere în Piatra Șoimului, ea este descrescătoare în Tămășeni. Aceste diferențe pot indica un grad relativ mai mare de nesiguranță, stres și anormalitate în cazul satului ortodox. În sfârșit, cititorul poate să observe diferența în evoluția ratei divorțurilor. Cu excepția ultimului an evidențiat mai jos, rata divorțurilor a fost mai mică în satul catolic decât în cel ortodox. Diferențele între ratele natalității și ale divorțurilor din cele doua sate pot fi atribuite diferențelor între controlul exercitat de bisericile catolică și ortodoxă. Controlul bisericii catolice este cu siguranță mai mare asupra credincioșilor decât controlul bisericii ortodoxe .⁴

⁴ De exemplu, în cazul bisericii romano-catolice, relațiile sexuale premaritale sunt interzise iar în timpul căsătoriei nu este permisă folosirea anticoncepționalelor. O altă normă importantă care se menține încă puternică este interzicerea re-căsătoriilor.

Tabelul 3. Indicatori demografici ai transformărilor structurii familiei

anul	Rata natalității*		Rata mortalității*		Rata căsătoriilor*		Rata divorțurilor*	
	Piatra Șoimului	Tămășeni	Piatra Șoimului	Tămășeni	Piatra Șoimului	Tămășeni	Piatra Șoimului	Tămășeni
1991	18,47	25,17	9,12	8,06	9,91	9,72	0,56	0,11
1994	15,11	22,58	8,14	8,09	9,18	8,99	0,81	0,11
1997	16,21	17,00	9,31	9,05	8,51	7,62	1,03	0,55
2000	11,66	17,62	8,23	7,52	6,29	6,66	1,60	0,21
2003	8,79	11,70	10,75	7,69	5,90	7,37	1,04	1,08

* Ratele au fost calculate pentru 1000 persoane

Sursa: Direcția Județeană de Statistică, 2005

Migrația a influențat și a transformat de asemenea și relațiile între sexe. Femeile intervievate (cel puțin din satul ortodox), care au lucrat în străinătate, au afirmat că acum ele au banii lor proprii și sunt mai respectate în sat. Se simt mai independente și libere după experiența de lucru în străinătate. În ceea ce privește relațiile dintre generații, generația tânără și cea de vârstă medie, care muncesc în afara țării, par să aibă mai multă putere de decizie economică privitoare la întreținerea curentă sau la viitorul copiilor decât generația vârstnică. În prezent devine greu de vorbit despre o păstrare a modelului patriarhal de familie în oricare din cele două sate.

***

În final, după cum rezultatele cercetărilor o demonstrează, în cazurile studiate instituțiile tradiționale ale bisericii și familiei au avut un rol vital în sprijinirea proiectelor și strategiilor privind migrația forței de muncă. Sătenii au aratat un nivel foarte mic de încredere în instituțiile centrale și locale ale statului.

Referindu-se la autoritățile publice, unul din sătenii din Tămășeni a spus: "Ei au treburile lor, noi le avem pe-ale noastre".

În privința instituțiilor care ar trebui oficial să reglementeze migrația, aproape nici unul dintre cei care au migrat și care au fost intervievați nu auziseră de Oficiul pentru Migrarea a Forței de Muncă, instituția centrală care ar trebui să faciliteze mobilitatea pentru muncă a cetățenilor României în condiții avantajoase și în siguranță. În privința agenților private de mediere a forței de muncă, majoritatea sătenilor pe care i-am întâlnit au preferat alternativa rețelelor de cunoștințe și familie pentru că agențiile cer certificate de calificare profesională (pe care majoritatea nu le au) și pentru că i-ar plasa în locuri de muncă și regiuni unde ei nu au rude sau prieteni apropiați din satul de proveniență.

Explorarea strategiilor de migrație pentru muncă în străinătate demonstrează potențialul uman valoros al acestor comunități. Studiul identifică transformări profunde în viața socială și economică a migranților.

Reveniți acasă, migranții nu mai doresc revigorarea activităților agricole. Preponderent investițiile lor merg spre zona serviciilor (service auto), în sectorul imobiliar (achiziții de case și terenuri) și a construcțiilor. Satele se reconstruiesc, fondurile investite de migranți contribuind la modernizare și confort, dar mai ales în propriile gospodării. În satele studiate migrația, privită ca o strategie

adaptativă, a contribuit decisiv la supraviețuirea comunităților de origine. Există potențial de dezvoltare – uman și material – dar dezvoltarea locală presupune, pe lângă fonduri, și politici strategice investiționale și de dezvoltare.

Regional

AJUTÂND REPUBLICA MOLDOVA SĂ SE AJUTE SINGURĂ

Chișinăul trebuie să meargă către UE indiferent ce face Transnistria

De la crearea ei, Republica Moldova s-a confruntat cu o problemă de consolidare serioasă, creată prin apariția teritoriului secesionist autointitulat Republica Transnistreană. Încercarea de a supune prin forța armelor pe rebeli s-a încheiat cu victoria practică a acestora, care au creat un stat de facto. Când se analizează astăzi perspectivele de reintegrare ale statului moldovenesc în vederea integrării europene, două chestiuni trebuie deosebite clar:

1. Problema conflictului, înghețat într-un punct de echilibru care favorizează pe conducătorii locali transnistreeni și perspectivele unei intervenții pentru a modifica raportul de forțe, deci a stabili un alt punct de echilibru.
2. Problema statalității, adică impactul pe care acest teritoriu dizident îl are acum și îl va avea în viitor asupra existenței unui stat funcțional și capabil de eforturile integrării europene.

În chestiunea întâia au existat unele progrese. Uniunea Europeană, după schimbarea de regim din Ucraina, a reușit să convingă acest stat să treacă la respectarea embargoului pe frontiera cu Transnistria. Scopul acestuia este de a controla economic teritoriul dizident, forțând pe liderii de acolo să devină mai flexibili la negocieri. Embargoul este important, dar nu echivalează cu o intervenție, de tipul celor văzute în fosta Iugoslavie. Nimeni nu va bombarda Transnistria ca să vină la masa tratatelor, iar Uniunea Europeană și Statele Unite, insistent ceruți ca mediatori de partea moldoveană preferă să acționeze în continuare prin intermediul OSCE, cu Rusia, Ucraina, Moldova și Transnistria însăși parteneri de negocieri. În acest format numai o înțelegere cu Rusia poate duce vreodată la o schimbare radicală de regim în Transnistria, dat fiind că numai Rusia are trupe acolo și sprijină actualmente (pe unele canale numai) regimul transnistrean.

Decizia de a întări frontiera, cu toate limitele ei, este pozitivă. Pentru a atinge însă vreun efect e necesar să fie implementată riguros și să existe un interval de timp suficient ca să înfometeze economia neagră transnistreană. Ea a fost urmată de către avansarea unui plan de pace conceput de Ucraina (vezi anexa). A ieși cu un plan de soluționare definitivă când de abia ai promis că vei aplica un embargo e o opțiune nepotrivită ca timp, rolul ambargoului fiind tocmai de a crește costurile pentru partea necooperantă, ca la un moment dat viitor să agreeze o soluție mai echilibrată. Dacă se împinge de la început la o soluție e neclar la ce mai servește embargoul.

Pentru a înțelege mai bine problema de bază la care Moldova trebuie să răspundă cu promptitudine, ar trebui să recapitulăm starea de fapt actuală în jurul acestei regiuni:

- Moldova depinde de înțelegerea dintre Rusia și UE referitoare la acest spațiu;
- Negocierile actuale dintre acești doi actori sunt destul de influențate de prețul mare la combustibil și de creșterea continuă a dependenței UE față de importurile de combustibil din Rusia;
- Negocierile dintre Moldova și Transnistria reprezintă, de facto, reflectarea în miniatură a negocierilor dintre Rusia și UE; Transnistria negociază de pe poziții de superioritate cu autoritățile de la Chișinău.

Ce poate face România, în acest context nu tocmai favorabil?

România a progresat în a adopta conceptul de "o națiune, două state" și relațiile dintre cele două state sînt în prezent bune. Există ca atare riscul ca România să aibă o atitudine foarte necritică și să sprijine automat orice cred autoritățile de la Chișinău că va aduce o rezolvare favorabilă lor. *Asta înseamnă practic să agreăm că Moldova nu are nici o perspectivă de consolidare, dezvoltare și integrare dacă nu este rezolvată cu prioritate problema transnistreană.*

Dar acesta e un cerc vicios, deoarece obiectivele acestea nu pot fi amîinate pînă cînd se va vedea dacă embargoul are vreun efect. Această premiză, susținută aproape unanim de analiști împinge la o rezolvare pe loc a conflictului, dar cum punctul de echilibru e în favoarea Transnistriei asemenea rezolvare ar fi proastă pentru Moldova. *A cere o rezolvare azi, în plină criză a prețului petrolului, cînd poziția Rusiei e foarte puternică, înseamnă a favoriza o formă de rezolvare care să confirme starea de fapt, adică independența Transnistriei. Asemenea insistențe duc la apariția unor inițiative precum cea a lui Iușcenko, foarte greu de demontat, cum a fost greu de demontat și planul Kozak.*

Dacă acceptăm și noi această premisă, nu mai are sens să criticăm planul ucrainean. Și, în general, să ne fie clar că avantajul inițiativei este esențial în medierea conflictelor. România avea timp să propună ea însăși un proiect de lucru, eventual în mod discret, oferindu-l DG Relex la Comisia Europeană sau Moldovei, și oricîte modificări ar fi suferit acesta ulterior s-ar fi lucrat pe un text de bază românesc. Nu putem reproșa ucrainenilor că au stat de pomană ca noi. Problema nu e în detaliile planului, ci în situația de echilibru, cu o Moldovă slabă și o Transnistrie puternică, pe care nu o poate schimba decît o intervenție externă, nu un plan.

Înseamnă asta că nu se poate face nimic? SAR pune la îndoială conceptul că totul atîrnă de Transnistria. Pînă acum, în majoritatea planurilor de reglementare a conflictului din Transnistria, Chișinăul a evitat din răspuțeri cazul despărțirii de Transnistria. Iar recentul plan de soluționare a conflictului propus de președintele ucrainean Iușcenko a fost destul de criticat de analiștii de la Chișinău, în special din cauza acestei posibilități de separare între cele două entități. În mare parte disputa e doar una juridică: care separare, din moment ce știm cu toții că Chișinăul de multă vreme nu mai are nici un control asupra acestui teritoriu, începînd de la faptul că cetățenii din stînga Nistrului nu participă la alegerile Parlamentului de la Chișinău și terminînd cu faptul că republica nu colectează nici un impozit din Transnistria? Trebuie să găsim o cale alternativă.

Modelul Ciprului oferă cea mai bună analogie pentru Republica Moldova

Analiștii moldoveni au sesizat mai demult acest lucru, deși pentru unii similaritatea situației nu se traducea obligatoriu prin capacitatea de soluționare a crizei transnistrene pe același calapod. Curentul care a sprijinit viabilitatea comparației cu modelul Ciprului (unul dintre principalii reprezentanți fiind Nicu Popescu⁵) nu s-a bucurat la Chișinău de o mare popularitate, ignorînd unele sensibilități naționale care caracterizează opoziția moldovenească și o bună parte a societății civile. Alte contra-argumente au venit din direcția celor care susțineau că situația geopolitică a Ciprului era foarte diferită de cea a statului moldovenesc. Totuși, evoluția istorică și datele macro economice sprijină continuarea comparației. La un deceniu de tensiuni etnice după obținerea independenței față de Marea Britanie (1959), o lovitură de stat grecească a dus la separarea părții de sud a insulei și ocuparea părții de nord de armata turcă. Timp de 30 de ani,

⁵ Nicu Popescu, „*Lecția Cipru pentru Moldova*”, 10 mai 2004, Moldova Azi, www.azi.md

susțin analiștii moldoveni, situația Ciprului a fost similară cu cea a Moldovei, iar eforturile de reunificare au fost la fel de zadarnice ca și toate încercările de soluționare a conflictului din stânga Nistrului.

Planurile de rezolvare a conflictului comparate

PREVEDERI	PLANUL KOZAK	PLANUL 3D	PLANUL IUȘCENCO	LEGEA R. MOLDOVA PRIVIND STATUTUL JURIDIC SPECIAL AL TRANSNISTRIEI
Forma de stat a R. Moldova	Federalism bicameral cu 3 unități (Transnistria și Găgăuzia)	Stat unitar	Stat unitar cu Transnistria avînd statut special ca "unitate administrativ-teritorială sub formă de republică"	Transnistria statut special ca republică, în rest stat unitar
Calea	Adoptarea Constituției Federale prin referendum	Gradual: Demilitarizare, democratizare, decriminalizare	Alegeri "parlamentare" democratice în Transnistria după legea electorală proprie nelegate de retragerea trupelor rusești	Aplicarea și completarea acestei legi. Alegeri "parlamentare" democratice în Transnistria după legea electorală a Moldovei
Participanți+ Garanți Internaționali	RM, Transnistria Garanți: Rusia, Ucraina Observatori OSCE, UE, CoE	RM, fără Transnistria (în orice caz nu conducătorii actuali) SUA, UE, România	RM, Transnistria, Rusia, Ucraina, OSCE. Observatori UE și SUA	RM, Transnistria. Se exclud garanții externi
Devoluție	Da	Nu	Da	Da
Posibilitatea secesiunii	Da – bazat pe dreptul subiecților federației în cazul aderării RM la alt stat sau pierderii suveranității totale	Nu	Ca și în planul Kozak	Ca și în planul Kozak
Statutul militar	Demilitarizare Spațiu comun de apărare doar în perioada de tranziție	Demilitarizare completă și înaintea alegerilor din Transnistria	Nu se specifică, dar nu se prevede nimic referitor la retragerea trupelor Rusiei	Demilitarizare Organele de drept sunt centrale
Susținători	Rusia, OSCE, Transnistria	SUA, UE, România, Moldova	Rusia, Ucraina, OSCE, Transnistria	Moldova

Soluția a venit abia după aderarea Ciprului grecesc (Republica Cipru) la UE. După cum arată analistul Nicu Popescu în materialul citat, comparația cu modelul cipriot este una viabilă pentru Moldova. Comparația pledează, pe de o parte, pentru o politică fermă de integrare europeană ca scop în sine și ca modalitate de soluționare a crizei, iar pe de altă parte, împotriva argumentelor celor care afirmă că șansele de aderarea la UE ale unui stat divizat și slab (*weak state*) sunt minime. Pierderile economice suferite de Republica Cipru ca urmare a secesiunii sunt comparabile cu cele suportate de statul moldovenesc. Potențialul economic al republicii cipriote a fost diminuat cu 70% (ca urmare a pierderii a 37% din teritoriul său, 57% din litoral, 50% din întreprinderi și 73% din infrastructura turistică), în timp ce PIB-ul Republicii Moldova ar crește cu 15% în cazul în care Transnistria ar aparține statului moldovenesc, mărindu-și potențialul industrial cu 44% și exporturile cu 55%. Prin urmare, datele economice par să fie în favoarea celor care susțin modelului de soluționare cipriot.

Rămânând la acest capitol, la Chișinău se vehiculează ideea că țara este dependentă de conductele de gaz care trec prin Transnistria și de electricitatea de la Centrala Cuciurgani. Este oare problema atât de gravă, chiar dacă două din cele trei conducte de gaze naturale Rusia-Moldova trec prin Transnistria? Specialiștii arată, că de fapt, deconectarea raioanelor de Est poate afecta parțial unele localități din raioanele Ștefan-Vodă și Dubăsari. Sigur, dacă ar fi blocat gazoductul magistral tot sudul rămîne fără gaze. Ori, e cu greu de crezut acest lucru din partea Gazprom, din moment ce gazoductul magistral are ca scop principal exporturile în statele balcanice. Restul teritoriului are posibilități de a se asigura cu gaze naturale prin conductele ce nu trec prin Transnistria. Acum 13 ani, când separatiștii au închis robinetul conductelor de gaz de acolo, Chișinăul, rămas fără gaze, a construit de urgență o conductă în zona Rezinei, conectând centrul Moldovei la magistrala ce traversează nordul republicii venind de la Bogorodiciani (Ucraina).

Experiența o arată deci că se poate, dacă se vrea, evitarea dependenței de Transnistria. Mai ales că discuții au existat pentru necesitatea construirii unei astfel de deviații. Un exemplu bun în acest caz îl reprezintă proiectul gazoductului Drochia-Bălți-Iași, care ar permite asigurarea unei mari părți a Moldovei cu gaze, dar și a majorării tranzitului de gaze naturale spre România. Moldova nu mai are datorii față de furnizorii ruși din în iunie 2004, iar consumul curent de gaz se achită la nivel de 100%. Însă Transnistria, dacă se cumulează dobânzile și penalitățile de până acum, a ajuns la catastrofala datorie de 1 miliard de dolari.

Paradoxal însă e faptul că nu autoritățile de la Tiraspol, ci cele de la Chișinău se tem că într-o bună zi conducerea de la Gazprom o să închidă robinetul pentru Transnistria. N-ar fi mai corect să fie lăsat Igor Smirnov să se ocupe singur de această problemă ? Tot la acest capitol există o teamă importantă de întreruperea electricității ce vine de la Cuciurgani (aflată în Transnistria). Această frică se bazează pe faptul că centrala este vitală pentru economia țării, ea alimentând și Chișinăul, unde este concentrat 60% din potențialul economic al Moldovei. Însă criza provocată la sfârșitul lui 2004, bazată pe eternul șantaj de la Tiraspol, a arătat că soluții sunt, și chiar foarte rapide. Salvarea Chișinăului a venit dinspre România care s-a arătat dispusă să ajute Moldova și să nu-și lase "protejata" într-un colaps energetic. Mai ales că România are energie electrică de exportat, potențialul centralei de la Cernavodă, ajungând nu numai pentru toată Moldova, ci și pentru alte exporturi în zonă. Totul se bloca până acum din cauza relațiilor reci între București și Chișinău, dar odată cu "reorientarea" lui Voronin și venirea lui Traian Băsescu la putere lucrurile și în acest domeniu par a lua o altă direcție. Iar proiectul de construire a unei linii electrice aeriene de interconexiune de 400KV Bălți-Suceava nu face decât să confirme această alternativă pentru Moldova.

Prin urmare, pentru Moldova cel mai important lucru astăzi este o reformă politică și economică serioasă, care nu e împiedicată de chestiunea transnistreană și nici nu trebuie promovată doar cu scopul integrării în UE. Evident, această abordare trebuie nuanțată, atâta timp cât existența unui teritoriu necontrolat favorizează înflorirea unor activități precum re-exportul sau traficul de arme, cu consecințe nocive pentru dezvoltarea economică, afectând în cel mai direct mod posibil capacitatea statului moldovenesc. Tocmai de aceea, încercările de reformă nu pot ocoli totalmente problema transnistreană atâta timp cât impunerea/negocierea unor condiții favorabile statului moldovenesc este vitală pentru reușita acestei reforme, un bun exemplu în acest sens fiind retragerea de către guvernul de la Chișinău a ștampilelor vamale pentru regimul

separatist sau, mai recenta decizie de respectare de către Ucraina a embargoului impus Transnistriei.

Problema transnistreană nu poate fi ocolită atunci când avem în vedere implementarea unor politici reformatoare, dar sensibilitățile legate de integritatea teritorială pot fi trecute în plan secundar, atâta timp cât miza este înregistrarea unor progrese serioase, care ar putea determina Moldova să revină la masa negocierilor de pe cu totul alte poziții, precum o fac ciprioții greci astăzi. Așa stând lucrurile, oare mai merită astăzi privită problema Transnistriei prin prisma integrității statale și teritoriale? Credem că această problemă ar trebui privită, mai degrabă, din prisma populației de acolo. Ori, după cum am văzut și în cazul "crizei școlilor moldovenesti din Transnistria" anul trecut, autoritățile de la Chișinău nu au putut să facă mare lucru pentru cetățenii săi de peste Nistru. Nu e mai bine să se lase comunitatea internațională să se ocupe (după cum o face și în prezent) de acea populație (care sigur ar putea avea probleme în cazul unei despărțiri *de jure*)? SAR crede că da.

Concluzie și recomandări

Contextul de astăzi nu este favorabil unei soluționări a conflictului transnistrean care să avantajeze Moldova. Pe de o parte, nu sunt întruniți cei câțiva factori care au contat enorm în deznodământul fericit al crizei cipriote. Mai întâi, proximitatea și suportul Greciei, stat membru UE. Al doilea factor este dat de aspirațiile Turciei de adrearea la UE, care au temperat parțial poziția sa, pentru a nu-și diminua și mai mult șansele de aderare. Și, în final, al treilea factor este reprezentat de promisiunile ferme ale UE făcute Ciprului în ceea ce privește viitorul integrării (Republica Cipru va adera indiferent dacă conflictul este sau nu soluționat). Dacă progresele înregistrate de România pe calea aderării sunt de natură să genereze condițiile care au favorizat soluționarea conflictului în insula cipriotă, ceilalți factori sunt greu de întrunit. Rusia – pentru că, în culise, guvernul moldovenesc trebuie să ajungă la o soluție amiabilă cu Rusia mai mult decât cu liderii separatiști – nu este caracterizată de aceeași vulnerabilitate în fața UE ca și Turcia (dorința de aderare), iar acest lucru diminuează șansele unui deznodământ similar. La rândul ei, UE nu și-a luat deocamdată nici un angajament în ceea ce privește aderarea Moldovei, nici măcar în cazul în care conflictul din stânga Nistrului ar fi soluționat.

Pe de altă parte, a promova intens problema transnistreană într-un astfel de context se poate dovedi contraproductiv pentru interesele de securitate ale României și de consolidare a statului moldovean, deoarece poate împinge la adoptarea unei soluții facile, dar nepotrivite. Trebuie conceput faptul că Moldova trebuie să progreseze pe calea integrării europene indiferent ce face Transnistria, așa cum Ciprul grecesc a făcut-o față de partea în insulă ocupată de Turcia.

Soluția este deci autonomizarea Moldovei față de Transnistria, izolarea acesteia din urmă printr-un embargo susținut și pregătirea Moldovei pentru a deveni un candidat la integrare. Soluționarea *conflictului* poate redeveni o prioritate după ce România devine membru UE: deocamdată, zgomotul făcut de noi pe această chestiune riscă să facă mai mult rău decât bine, dat fiind că nici un actor internațional nu va interveni în Transnistria ca să realizeze un echilibru mai favorabil Moldovei.

AUTORI ȘI COLABORATORI

Acest raport a fost editat de următorii experți și colaboratori ai Societății Academice din România (SAR):

Răzvan Stan, sociolog, analist SAR
(secțiunea Social)

Alina Mungiu Pippidi, președinte SAR
Ion Naval, asistent de cercetare SAR
(secțiunea Republica Moldova)

*Programul Phare de Micro-Proiecte – Fondul Europa 2004
Proiectul Educație pentru Europa
Publicare - 2005*

*Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială
a Uniunii Europene*

Romanian Academic Society (SAR)
15 Petöfi Sándor
Bucharest 1, Romania
++4021-2221868
office@sar.org.ro
www.sar.org.ro